

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Mvndvs Et Mvndi Partes, Divinæ Bonitatis Ac Ivstitiæ
Præcones**

Stengel, Georg

Ingolstadt, 1645

Capvt XVII. Etiam alias terras bonis, & laborem non fugientibus, bonas
esse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-52365](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-52365)

Tertul-
lian lib.
de cult.
femin.

stis patriæ, quæ est terra viuentium, terra
benedicta, terra promissionis, terra sancta
& Sanctorum. Hæc aut ignorantes simpli-
ter, aut dissimulantes audacter, vt Tertullia-
nus loquitur, Conditorem traducunt, qua-
si homines è Paradiso transuenas, omnes
ad Caucasum relegarit.

C A P V T XVII.

*Etiam alias terras bonis, & laborem non
fugientibus bonas esse.*

§. I.

*Sapientissimè factum esse, vt non omnia sint
in vno loco.*

Esse ita, vti diximus, indubitatè
fatebuntur, quicunq; diuinis lit-
teris credunt. Sed obijcient, Non
esse omnem terram sanctam, neq; omnem
posse, ab ea felicitate, vocari benedictam:
Vt igitur, inter hirundinem & lusciniam,
ita & inter terram & terram discrimè ma-
gnum interuenire. Aliter enim vitam in
Tibure, aliter in Sardinia agitari. Saxos
esse, plurimis in locis, agros; arida prata,
solum sterile; paludosos campos; arenosos
regiones; irritò labore in cautibus semi-
nari. Et ibi quoque, vbi pinguis est gleba
nihil

nihil sponte prouenire. Denique omnem
messis spem sudoribus irrigandam. Nimi-
rum omnis querela, aut impatiens est, aut
stuporata. Stupidæ enim mentis est, omnia
ab vno loco exigere. Alibi Ceres, alibi Bac-
chus; alibi panis, vinum alibi quærendum
est. Neq; spicas de vinea vellere, neque vbi
feminatum est triticeum, racemationem,
facere oportet. *Numquid colligunt de spinis*
vnas, aut de tribulis ficus? Alia alibi felicius
proueniunt, vt commercijs sit locus, &
caussa humanæ societatis. Nemo foris e-
meret, si omnia domi nascerentur. Et, vt
videas, omnia prodesse, ipsa etiam saxa a-
liunde aduehuntur. Tu alteri pannum mit-
tis, vt corpus vestiatur; alter tibi columnas
mittit, quibus domum fulcias. Sic tibi la-
na, illi lapides, immò vtraque vtrique pro-
sunt. Rusticus è pago lac & butyrum fert
in urbem; ex vrbe refert instrumenta agri-
culture. Vtiliter igitur aliquid deest in vno
loco, vt id, quod superest, ad alterum locum
exportet, & amicitiam gignat necessitas
commeandi.

§. II.

*Terram malam multis utilem & gratam; bo-
nam noxiam fuisse.*

Gg 3

At

Matth. 7.
16.

At hæc sudore constant? & vt dicitur, dij omnia laboribus vendunt? Hoc primus noster parens nobis meruit, cui dictum est;

Gen. 3. 17. *Maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea, cunctis diebus vitæ tuæ. Spinæ & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane.* Culpam sequitur pœna. Sed pœna utilis, quia labore parta vitam sustentant; immo & pœna leuis, quia multis labor est iucundus, cùm ignauia naturæ aduersetur; & homini nihil tristius sit, quàm otio torpere. *Homo enim nascitur ad laborem, sicut avis ad volatum.* Quia igitur, vt S. Hieronymus ait, *Nihil sine magno labore vita dedit mortalibus,* & hoc ipsum homini natura suaue, vtileque facit, & deses cibo indignus censetur, iuxta illud: *Si quis non velit operari, nec manducet,* non solum mirandum non est, si non sint vbiq; Elysijs campi, aut Thessalica Tempe, sed etiam inter diuinæ prouidentiae beneficia numerari potest, si quibusdam Deus sterilitate loci offert occasionem laborandi. Quin & plurimi Sanctorum deliberatis consilijs, loca aspera, atque inculta elegerunt; vt ibi virtus tantò securius regnaret; vbi nec terra, nec homines possent luxuriare.

S. Hieronym. ep. 13. ad Paulinum.

2. Thes. Gal. 3. 10.

riare. Sic vixerunt illi, quibus dignus non erat Hebr. 11.
mundus, in solitudinibus errantes, in montibus, 38.

& speluncis, & caueris terra. Sic in Ægypto
 deserta loca coluerunt discipuli S. Marci
 Euangelistæ. Sic eorum posterii & imita-
 tores Eremitæ. Sic S. Bruno ab Vgone E-
 piscopo Gratianopolitano montes totius
 Dioecesis asperrimos, quos Carthusianos
 appellant, impetrauit habitandos. Nimirum
 ad sidera serio tendentibus aspera in vias
 vertuntur. Quemadmodum etiam ad Tar-
 tara currentibus via expeditior est, per
 pascua pingua. Plerumque enim ubi magna
 rerum, ibi non parua scelerum est abundan-
 tia. *Hinc felix illa Campania,* ait Plinius, ab Plin. li. 3.
hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & temulentia cap. 5.

nobilis, succo, per omnes terras, inclyto, atque
ut veteres dixerent, summum Liberi patris cum
Cerere certamen. Quid in ista tam beata
 regione creuit? Lolium. Vt enim felicitatis
 comes solet esse superbia, ita ausa est Ca-
 pua cum Campania de principatu certare;
 adeo ut Campana arrogantia in prouerbiu
 venerit; & ex intoleranda ferocia, teste
 Tullio, ad inertissimum ac desidiosissimum Cic. in
 otium perducta sit. Nam, neruis vrbis om- orat. pro
 nibus exectis, vrbs ipsa soluta ac delicijs Rullo.

Gg 4 debili-

Cic. in
orat. ad
senat.
post redi-
rum.

debilitata est. *Qui locus, ut ait idem, alic*
loco, propter ubertatem agrorum, abundan-
tiamq; rerum omnium. superbiam & creduli-
tatem genuisse dicitur. Immo luxuries Anni-
balem ipsum Capuæ corrupit, & exercitū
illius effeminavit. Adeo quem non potuit
ferrum emollire, quem nulla vis telorum
frangere, nec fortissimus hostis quiuit fa-
tigare, succubuit amœnitate terræ supe-
ratus. Quamobrem prouide olim monuit

Deuter. 8.
11.

legislator ille: *Obserua, & caue, ne quando*
obliuiscaris Domini Dei tui, & negligas man-
data eius atque iudicia, & ceremonias, quas
ego præcipio tibi hodie: ne postquam comederis,
& satiatus fueris, domos pulchras edificaueris,
& habitaueris in eis, habuerisq; arma bouum,
& ouium greges, argenti & auri copiam, eleue-
tur cor tuum, & non reminiscaris Domini
Dei tui. Itaq; adeo inter mala non est nu-
meranda mala terra, ut etiam beneficium;
& terra fœcunditate nobilis, præcipitium
virtutis esse possit, inducereque in Dei
obliuionem.

§. III.

Bonos è mala terra bonam; malos etiam
bona malam facere.

Quanquam nec illud mihi propositum
est,

est, retractare, quod supra dixi, Paradisum, terram Gessen, & regionem Chanaan, à beneuolente Deo Hebræis esse consignata. Multis Deus dicit, quod Isaac dixit ad Iacob: *Det tibi Deus de rore cali, & de pinguedine terra, abundantiam frumenti & vini.* At dixit Isaac etiã ad Esau: *in pinguedine terra, & rore cali desuper erit benedictio tua.* Pari pacto Deus nunc malis, nunc bonis bonã; & non rarò etiam bonis & malis malam largitur terram. Bonã boni vtuntur, mali abutuntur. Ex mala boni bonam faciunt; mali ostendunt se malos. Quo pacto ait Salomon: *Per agrũ hominis pigri transiui, & ecce totum repluerant vrticæ; quas aratro contundere debuisset; vt agrum subactum fimoque saturatum in fructum educeret. Sed de stercore bonum lapidatus est piger, qui cum haberet, vnde agros pingues redderet, maluit inopiam pati. Siquidem omnis piger, semper in egestate est.* Ast homo sedulus, in sterili solo, demonstrat, industriam remedium esse sterilitatis. Et, quia, vt Serenus Abbas, apud Cassianum, ait, *Nulla virtus sine labore perficitur*, homo sedulus eadem operã & virtutem aratro, & agrũ exercet: inde diues, vnde desidiosus egestatem patiuntur.

Gen. 27.

28.

Ib. v. 39.

Prou. 24.

30.

Prou. 10.

5.

Prou. 20.

4.

Cassian.

collat. 7.

cap. 6.

Gg 5

§.IV.

§. IV.

*Quid labor in terra colenda efficiat, fabula
historijsq; docetur.*

Rusticus plures liberos, quam nummos habebat. Morti vicinus omnes cōuocauit, eosque circa lectum flentes ita affatus est. Ego, ô mei charissimi, à diuturno labore tandem vocor ad quietem. Antè igitur, quam à vobis in terram abeo, hereditatem vobis vestram indicabo. Nec verbis multus vtar. Nam in vnica quidem vinea, tamen thesaurum vobis relinquo. Dixit, & vixit. Filij à funere vix regressi, vertere pala cespites, offringere glebā, farrere terram, & totam adeò vndiq; circumfodere vineam cœperunt, vt thesaurum reperirent. Sed thesaurum quidem non inuenientes, vinea fertilem fecerunt, quæ illis, magni instar thesauri, fuit. Plinius, postquam Manij Curiij retulit dictum: *perniciosum intelligi cinem, cui septem iugera non essent satis; itemque postquam addidit: Hæc autem mensura plebei, post exactos reges, assignata est, hanc quæstionem subjunxit: Quenam ergo tantæ vbertatis causa erat? & respondet: Ipsorum tunc manibus Imperatorū colebantur agri) ut fas est credere) gaudente terra vomere laurea-*

Plin. nat.
hist. l. 18.
cap. 3.

to, & triumphali aratore, sine illi eadem curâ
 semina tractabant, qua bella, eademq; diligen-
 tiâ arua disponebant, qua castra: siue honestis
 manibus omnia letius proueniunt, quoniam &
 curiosius fiunt. Serentem inuenerunt dati ho-
 nores Serranum, unde cognomen. Aranti qua-
 tuor sua jugera in Vaticano, qua prata *Quin-*
tia appellantur, Cincinnato viator attulit di-
 ctaturam, & quidem, ut traditur, nudo, ple-
 noq; pulueris etiamnum ore. Cui viator, vela
 corpus, inquit, ut proferam Senatus populiq;
 Romani mandata. Ab his non inuita, nec
 indignè ferens, aut furda colebatur tellus.
 Immo olim de cultura agri precipere, prin-
 cipale fuit. Siquidem & reges fecere, *Hiero,*
Philometor, Attalus, Archelaus; & duces,
Xenophon, & Pœnus etiam Mago. *Quin &*
M. Cato, D. Syllanus, M. Varro, qui octo-
 gesimum primum vitæ annum agens, de
 ea re prodendum putauit. *Catonis oracu-*
lum est: In re rustica opera ne parcas. *Qui*
 etiam inter prima spectari iubet, ut opera-
 riorum copia prope sit. Ut ager sit bene adi-
 ficatus & cultus. Nihil enim est damnosius
 deserto agro. *Idemque Cato interrogatus, quis*
 esset certissimus quastus, respondit. *Si bene pa-*
scas. Quis proximus? si mediocriter pascas. *In-*
de

Idem ibid.

Idem c. 57

de

Idem c.6. de illa reliqua oracula: Nequam agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset: Malum patrem familias, quisquis interdixisset, quod noctu posset, nisi in tempestate civili. Peiorem, qui, profestis diebus, ageret, quod feriatas deberet (Nimis hoc Ethnicum præceptum seruant, quidam Christiani rustici, sacrum omne lucro postponentes) Pessimum qui sereno die, sub tecto potius operaretur, quam in agro.

§. V.

Prodigosus fructus, in labore C. Furij Cresini ostensus.

Plin. loc. cit.

Bidi 551

Nequeo mihi temperare, quo minus unum exemplum antiquitatis afferam ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qualiter defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cum in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet, quam ex amplissimis vicinitas, in inuidia magna erat, cum fruges alienas pelliceret veneficijs. Quamobrem à Sp. Albino curuli, die dicta, metuens damnationem, cum in suffragium tribus oporteret ire, instrumentum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validam, atque (ut ait Piso) bene curatam ac vestitam, ferramen-

ta egregie facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos. Postea dixit: *Veneficia mea, Quirites, hæc sunt, nec possum vobis ostendere, aut in forum adducere, lucubrationes meas, vigiliasq; & sudores. Omnium sententijs absolutus itaq; est. Profecto, operâ, non impensâ, cultura constat. Et ideò maiores fertilissimum, in agro, oculum Domini dixerunt.*

§. VI.

Fœcunditas terra, laboribus prouocanda.

Quæ quia ita sunt, se ipsum de pigritia accusat, quisquis accusat terræ sterilitatem. Non Creantis, sed villicantis culpa est, si ager nihil parit. Non est dignus metere, quisquis non dignatur feminare. Quid Paradisum exigis, homo, vnde exulas? quid terram, clamas, esse maledictam, qui benedictionem ipse repudias? qui ipse, si vis laborare, potes fœcundam facere? Nonne vides segetem? non intelligis abiecti in arua seminis vberem vsuram? *Seritur solummodo granum, sine folliculi veste, ait Tertullianus, sine fundamento spica, sine munito arista, sine superbia culmi; exurgit autem copia faneratum, compagine edificatum, ordine structum, cultu minutum, & usquequaq; vestitum.* Neque hæc experientia est hodie-

Tertullian. lib. de resurr. carnis. c. 12.

S. Ambr.
l. 3. Hexa-
m. c. 8.

hodierna duntaxat. A condito orbe terra
gignit, & non fatigatur; dat, & nō exhau-
ritur; expectat aratrum; ut pateat fru-
ctum. Denique, teste S. Ambrosio, *fanera-
tum restituit, quod acceperit, & usurarum cu-
mulo multiplicatum. Homines saepe decipiunt,
& ipsa faneratore suum sorte defraudant.
Terra fidelis manet. Et, si quando non soluerit;
si forte aduersata fuerit, frigoris inclementia,
aut nimia siccitas, aut immensa vis imbrum,
alio anno, superioris anni damna compensat.
Ita & quando prouentus spem destituit agrico-
la, nihil terra delinquit; & quando arriдет u-
bertas fecunda matris, se partus effundit, et
nunquam ullum dispendium suo inferat credi-
tori. Nemo itaq; dicat, non esse se in Pa-
laestina; non habitare multos in terra Ges-
sen; nusquam extare amplius Paradisum.
Palæstina fieret etiam trans Iordanem, si
non deessent, qui vellent Iordanem indit-
cere irrigando; aut gnauâ operâ cultuque
terram Gessen facere. Deniq; multis unius
jugeris fundus fit Paradisus, qui modico
contenti, serunt laborem, & metunt bene-
dictionem.*

S. VII.

Desidiosus meritò deberi terram desidiosam.
Qui

Qui autem citra arationem citraq; se-
 mentem, quod aiunt, volunt pinguescere,
 meritò esuriunt. Illum terra alit, qui terrā
 colit. Nam, vt Socrates dixit: *quemadmo-
 dum nec mulier sine viro; sic nec bona spes absq;
 labore quidquam parit.* Viuunt enim homi-
 nes multi, contenti ijs, quæ sunt ab alijs
 parata, quod pigri est ingenij, & tantum
 fruges consumere nati, ac Dei opè indigni.
 Quia, vt Sallustius loquitur, *ubi socordia atq;
 ignauia te tradideris, nequaquam deos implo-
 res: irati infestiq; sunt.* Cum Deo enim ma-
 num mouere oportet, qui non vult desides
 nos esse, atque otiosos. *Nimis homo nihili
 est, qui piger est.* Qua de caussa Anaxarchus
 dicebat, si quis alterum audiret imprecan-
 tem sibi manus & pedes inutiles, iratum il-
 li, procul dubio, fore: diuites autem, cum
 se ipsa manus suas pedesq; faciant inuti-
 les, interim ob hoc ipsum se beatos existi-
 mare. Nec diuites hoc tantum agunt, sed
 plurimi quoque egeni, qui mendicare ma-
 lunt, quàm laborare; immò esurire potiùs,
 quàm opera haud esse parci sua. *Abscondit
 piger manum sub ascella, nec ad os suum appli-
 cat eam.* Quid ergo sequitur? *propter frigus
 piger arare noluit; mendicabit ergo aestate,* &

Stob:
 ferm. 108.

Sallust.
 in Cati-
 lin.

Plaut.
 Rud.
 Stob.
 ferm. de
 otio.

Prou. 19.

Prou. 20.

Proui 27. *non dabitur ei.* Itaque *omnis piger semper in egestate est.* Quod vel Ethnicus agnouit, cuius notum est illud dictum: *Vbi pro labore desidia, pro continentia atq; equitate libido & superbia inuadunt, fortuna simul cum moribus mutatur.* Quis enim vel hominem eum iudicet messe dignum, qui non solum ipse à labore abhorret, sed etiam industriam in aliis derestatur? Qualis fuit ille Sybarita, qui iter faciens, per agros, cum videret quosdam fodientes, dixit: *Se spectando illos fodientes rupturam capere.* Quid illi contigisset, si ipse sarculum sumptisset in manus? non ruptus modò, verum etiam diruptus fuisset, mediùsq; crepuisset. Quis talibus terram mollem precaretur? quis agrum fecundum optaret? Si enim ab hominibus, Tullio iudice, *cõtemnantur hi, qui nec sibi, nec alijs profunt; in quibus, ut dicitur, nullus labor, nulla industria, nulla cura est;* cur Deus desidiosus bona vltro cogatur suppeditare? Cessat terra, quia ipsi cessant. Non igitur illi agrorum, sed agri illorũ inertia imitantur. Itaq; penes illos culpa est, penes quos est causa sterilitatis. Non vbiq; frumentum, vbiq; tamen terra fert emolumentum; etiam ibi, vbi montosa est, nam metal-

**Sallust.
in Catil.**

**Athen.
lib. 12.**

**Cic. in
Offic.**

metalla fert; aut, si neque ista, saxa præbet, quæ pretijs venduntur, in statuas, aut columnas elaboranda. Deniq; in id varia est terra, vt alibi materiam suppeditet ædificandi, alibi medicinas subministreret, alibi iumentis pabulum, alibi hominibus cibum pariat, ac ipsa hac varietate delectet.

§. VIII.

Ob tot terra beneficia, gratitudinem nostram exigi.

Hac de caussa D. Basilius docens, quocunq; oculos quis circumferat, beneficentia fontes semper patentes videre: ad terram denique aspiciens, affirmat eam hominis pedes pro fulcimento subire, at fructus omnes vni tandem homini gignere. *Nam etsi bestia in huius muneris communionem veniunt, ait, homini tamen principaliter mensa teluris adornata est. Ideoq; Lyricen Propheta nouit, dum lyram pulsat, producat, inquit, fenum iumentis, & herbam seruituti hominum. Bestiarum genus alit, & hominis famulitium, quod eorum alimenta, hominis sint honestamenta.* Idem, in his omnibus plurima Dei beneficia, ac hominis iucundas utilitates agnoscens, ait, alio loco: *Si quando latius arripet vitæ institutū, illam depromamus Da-*

S. Basil:
orat. 9.

Idē Basil:
hom. 5.

H b

iudis

Ps. 115. 12. uidis vocem: *Quid retribuam Domino, pro omnibus, quae retribuit mihi? Ex nihilo effecit, ut essemus, ac produxit; dono rationis ornauit; inuentum artium ad vitam tuendam gratuito contulit. E terra visceribus alimenta eduxit. In ministerium dedit omnigenam pecus. Propter nos imbres, sol, montana, campestrisq; regio pulchre exulta. Propter nos amnes fluunt; promanant fontium scatebrae; mare ad negotiandum naues admittit; e fodinis effodiuntur opes.*

At quid opus est, haec persequi? Deus ipse salutis nostrae causa, inter homines conuersatus est; Verbum caro factum est, & habitauit in nobis; sol ipse iustitiae medius eorum factus est, qui sedent in tenebris. Vita ipsa venit ad mortem, mortem autem crucis: ob mortuos resurrexit; Spiritus S. charismata distribuit: multiplices coronas promisit; delicias Paradisi; regni caelestis gloriam; & cetera, quae numerari non queant merito ut exclamemus. Quid retribuemus Domino, pro omnibus, quae retribuit nobis?

CAPVT XVIII.

Varij modi, variaeq; causa, ob quas terra elementum indolem mutat, & uero, suapte natura immobile, tremit.